

Karel Urbánek byl posledním generálním tajemníkem KSČ. Pro jedny moc mírný, pro druhé zrádce strany. Zimní král, který chtěl během 25 dnů zachránit režim.

Příslib kompromisu nestačil

Historici slovo „kdyby“ nemají rádi. Ale v případě posledního generálního tajemníka ÚV KSČ Karla Urbánka je zcela namístě. Je totiž možné, že kdyby se jím 24. listopadu 1989 nestal, sametová revoluce mohla proběhnout úplně jinak.

Týden poté, co 17. listopadu příslušníci Veřejné bezpečnosti brutálně zmlátili demonstrující studenty na Národní třídě, to v Československu vřelo.

Statisíce lidí protestovaly na Václavském náměstí, připravovala se generální stávkou, lidé požadovali svobodné volby, demisi vlády a totalitní komunistická moc se drotila rychleji, než si kdokoliv dokázal představit.

LISTOPADOVÉ DUSNO

„Průběh demonstrace na Václavském náměstí 24. 11. se nelišil od předcházejících dnů. V jednotlivých projevech většinou zazněly vzpomínky na události roku 1968 s pocity ukřivděnosti a deziluze o dosažitém vývoji. Byla vyzývána (Dubčekem) armáda, Bezpečnost a LM (Lidové milice), aby se připojily na jejich stranu. Dále bylo uváděno (Havlem), že ‚Občanské fórum existuje pouhých pět dní, ale reprezentuje už všechny lid a záleží pouze na mocenských orgánech, zda dialog bude veden tady, nebo v klidu.‘ Dav při projevech provolával hesla ‚svobodu, demisi‘ aj. Kolem 17.30 hodin se většina demonstrujících rozešla, zbytek (asi 2500 lidí) vyčkával kolem sochy sv. Václava na skončení plenárního zasedání ÚV KSČ,“ popsala tehdejší páteční atmosféru denní situace zpráva neboli svodka, kterou dostávali každý den nejvyšší představitelé státu od bezpečnostních orgánů.

Celý den totiž zasedal ústřední výbor, nejvyšší orgán komunistické strany.

Pozdě v noci na svoje funkce pod tlakem požadavků demonstrantů a opozice rezignovalo celé vedení v čele s generálním tajemníkem Milošem Jakešem a do funkce byl zvolen průměrný aparátčík Karel Urbánek. Měl to být výsledek kompro-

misu mezi dvěma křídly, kterým veřejnosti nepříliš známý bývalý železničář pocházející z jihomoravských Bojkovic vadil nejméně.

„Do funkce byl zvolen mimo jiné z pozice předsedy Výboru pro řízení stranické práce v českých zemích. Vzhledem k tomuto postu měl dobré vztahy s krajskými tajemníky a nižšími regionálními stranickými složkami, které jeho volbu podporovaly. Nakonec se na jeho stranu veřejně postavil prezident Gustáv Husák. Byl chápán jako muž kompromisu, neměl za sebou ožehavou politickou minulost, jako třeba participaci na procesu normalizace po roce 1968, a nejméně z možných kandidátů vadil,“ popisuje, co se stranickým pohlavářům odehrávalo v hlavách během vyhrčených chvil, historik Michal Macháček, který je i autorem životopisné knihy o posledním komunistickém prezidentu Husákovi.

Jenže Urbánek nebyl na takovou zodpovědnost připravený, zvlášť ve chvílích, kdy na ulicích demonstrovaly statisíce lidí proti režimu. A sám si to uvědomoval, proto s převzetím nejvyšší funkce váhal.

Neměl autoritu ani charisma. Během své kariéry bez větších problémů postupoval stranickým aparátem, nikdy nezažil žádnou konfliktní situaci, která by jej naučila politickému řemeslu. Nepatřil do nejužšího vedení strany a nikdo mu nevěřil. A to ani když jedním z jeho prvních kroků byl dopis generálnímu prokurátorovi, kterým ho žádal o urychlené vyšetření události na Národní třídě.

SNAHA PŘIŠLA PŘÍLIŠ POZDĚ

„Snažil se prezentovat jako energický politik, který chápe, že věci se mění. Bylo nasnadě, že KSČ musí učinit značné ústupky, aby si zachovala podíl na moci. Urbánek se verbálně upnul k pražskému jaru a rozchodu s normalizací. Proto jeho poznámky o revizi normalizačních čísteček,“ vysvětluje historik Matěj Bílý z Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR), spoluautor Biografického slovníku vedoucích funkcionářů KSČ.

Byla to historická náhoda, zvolení jej zaskočilo nepřipraveného, neschopného situaci řešit tak, aby strhnu část veřejnosti na svoji stranu charisma tickým projevem či vystoupeními na obranu socialismu.

Jiří Suk
historik

Karel Urbánek na mimořádném zasedání ÚV KSČ nahradil odstoupivšího generálního tajemníka

Jenže ani tohle nezabralo, Urbánkova snaha přišla příliš pozdě. Třeba Riva Krieglová rehabilitaci vyhozených komunistů odmítla v otevřeném dopise z 6. prosince 1989, který zveřejnily obnovené Lidové noviny.

„Pane generální tajemníku, oznámil jste rozhodnutí o rehabilitaci. Jako jedna z desettisíců, jichž se to týká, se ptám: Kdo mě chce rehabilitovat? Strana, která zradila humanismus a demokracii? Její zkompromitování představitelů, kteří způsobili tolik bolesti a nenapravitelných křivd čestným a schopným lidem, a tím i celé společnosti? Tuto rehabilitaci odmítám. Já už rehabilitována jsem. Rehabilituje nás pravda života, rehabilituje nás dnešek, kdy se začíná oddělovat zrno od plev a kdy je snad už všem zřejmé, že kulturním národům se ani z tanků, ani s obušky vládnout nedá,“ napsala v emocionálním dopise vdova po Františku Krieglovi, který jako jediný z nejvyššího vedení státu po invazi vojsk Varšavské smlouvy odmítl podepsat Moskevský protokol. Tedy podvolit se okupaci v roce 1968.

Sám Urbánek příliš s novináři o své roli nekomunikoval před 30 lety a nebaví se s nimi ani teď. Autorce se ho nepodařilo zastihnout v jeho bytě v brněnských Žabovřeskách, kde dnes osmasedmdesátiletý bývalý

politik v ústraní žije. V několika málo rozhovorech, které dal jihomoravské redakci Lidových novin či Brněnskému deníku Rovnost, zdůrazňoval, že díky němu se sametová revoluce neutupila v krvi.

JEDINÝ PODPIS

„Stačil podpis, aby demonstrace na Letné rušila nadzvuková letadla, do ulic Prahy a krajských měst vjely tanky a vpochovaly milice. Desítky lidí by skončily v celách,“ popsal v listopadu 2005 v Lidových novinách.

Dodal, že jeho podmínkou pro přijetí funkce generálního tajemníka bylo, že se nic nebude řešit silou. „Minimálně do zrušení vedoucí úlohy KSČ (v textu ústavy ČSSR, pozn. red.) jsem armádu a milice mohl nechat zasáhnout,“ podotkl s tím, že na něj jeho okolí tlačilo, aby to udělal. Byl ale přesvědčený, že se režim nedal udržet silou.

„Šlo by ho udržet měsíc dva, možná tři. Ale musel by se zhroutit, tím spíš, že v Evropě nebyl žádný spojenec, o kterého bychom se mohli opřít. Byli bychom v politické a ekonomické izolaci, na jejímž konci by byla ještě horší situace. To by mi nestálo za jediný lidský život,“ vysvětlil v dalším rozhovoru pro Rovnost, jak se tehdy rozhodl naložit se svou mocí.

TVÁŘE NORMALIZACE

fotografie Miloše Jakeše.

FOTO: ČTK

Otevřený dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Karlů Urbánkovi

Pane generální tajemníku,

oznámil jste rozhodnutí o rehabilitaci vyloučených komunistů z roku 1969.

Jako jedna z desettisíců, jichž se to týká, se ptám: Kdo mě to chce rehabilitovat? Strana, která zradila humanismus a demokracii? Její zkompromitovaní představitelé, kteří způsobili tolik bolesti a nenapravitelných křivd čestným a schopným lidem, a tím i celé společnosti? Tuto rehabilitaci odmítám.

Já už rehabilitována jsem, rehabilitována je i památka mého muže MUDr. Františka Kriegla a mnohých jiných, sdílejících stejný osud, ať už se dožili, nebo nikoli. Rehabilituje nás pravda života, rehabilituje nás dnešek, kdy se začíná oddělovat zrna od plev a kdy je snad už všem zřejmé, že kulturním národům se ani z tanků, ani s obušky vládnout nedá!

Praha 6. prosince 1989

Riva Krieglová

● Paní R. Krieglová se narodila roku 1908, jako předválečná členka KSČ se zúčastnila protifašistického odboje. Byla zatčena zároveň s Juliem Fučíkem, je jediným svědkem tohoto zatčení, svědkem, o kterém se však mlčelo. Prošla koncentráky v Osvětimi a v Ravensbrücku.

Reprint Lidových novin z prosince 1989.

FOTO: DENÍK N

Historik Bílý je ale přesvědčený, že Urbánek svoji roli značně přeceňuje. „Pokud někdo mohl nařídít nasazení síly, bylo to předchozí vedení Miloše Jakeše. I to však situaci vyhodnotilo realisticky a chápalo, že vzhledem k dění v okolních státech východního bloku je potlačení protestů nepřipustné.“

Také Moskva dala československým komunistům najevo, že si násilí nepřejí a má prostředky, kterými by nasazení armády proti demonstrantům zabránila. V době, kdy stál Urbánek v čele strany, již byla násilná záchrana diktatury KSČ víceméně vyloučená,“ myslí si.

Studentští vůdci Urbánka také vnímali jinak. „Můžu se mýlit, ale podle mě klíčovým člověkem nikdy nebyl. Vnímá jsem ho jako krátkodobou figurku. Pamatuju se na setkání s vedením KSČ v Obecním domě. Znely tam jen prázdné fráze: ‚Vždyť vy mladí taky chcete budoucnost, my taky chceme to, co vy, přece nechcete, aby naše země trpěla,‘ říká dnes Šimon Pánek, jeden z tehdejších studentských vůdců, který je dlouholetým ředitelem jedné z největších humanitárních organizací v Česku Člověk v tísni.

„Celou dobu mi běželo hlavou: Tak vy jste skončili. Působil stejně nemohoucně jako Jakeš,“ vzpomíná

na listopadové dny. Podle něj už v té době ani nebylo možné poslat na vzbouřené davy armádu či Lidové milice.

„Ta dynamika událostí byla taková, že by to vedlo k velké protikomunistické radikalizaci. Kdyby se střetlo, mělo by to odstrašující efekt možná v prvních dvou dnech. A my jsme se první týdny opravdu dost báli. Myslím, že jestli někdo ve vedení komunistů trochu přemýšlel, muselo mu dojít, že už se to nedá zlomit,“ dodává Pánek.

STRANA BEZ VIZE

„Když 6. prosince jednala delegace Občanského fóra s komunisty, byli velmi zaskočení. Čekali nějaký protitah ze strany vedení KSČ, a místo toho se setkali s ušvaným strýcem, který si nechal od Havla podepsat knížku a vyprávěl o své kariéře, jak se dostal do strany, jak byl hradlařem na nádraží v Bojkovicích. Lidé z Občanského fóra byli zaskočení, že KSČ nemá žádnou politiku, vizi. Ve straně to sice vědělo, ale vedení bylo v hluboké defenzivě a nedokázalo reagovat na události,“ popisuje jedno z prvních setkání opozičního hnutí s dosluhující KSČ historik Jiří Suk z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, který mimo jiné

napsal oceňovanou knihu Labyrintem revoluce o listopadových událostech.

Také podle něj byl Urbánek epizodní postavou, která neměla na to, aby zvrátila běh dějin.

„Urbánek byl výrazem bezradnosti. Aby strana byla vnímaná jako autorita, musela by s reformami začít před listopadem 1989 a musela by se tam vyprofilovat nějaká osobnost, která by vyjednávala s opozicí,“ myslí si Suk. To ale Urbánek určitě nebyl.

Ačkoliv strávil v širším vedení strany řadu let a komunistické ideologii zřejmě opravdu věřil, nedokázal se adaptovat na jinou dobu, natož na revoluční situaci.

„Byla to historická náhoda, zvolení jej zaskočilo nepřipraveného, neschopného situaci řešit tak, aby strhнул část veřejnosti na svoji stranu charismatickým projevem či vystoupeními na obranu socialismu. Byla to kožená řeč komunistického aparátčíka, kterému sice na uzavřených zasedáních strany skandovali spolustraníci ‚Urbánek, Urbánek, ale větší dosah neměl,‘ dodává historik Suk.

To se potvrdilo po 25 dnech, při mimořádném sjezdu KSČ 21. prosince 1989, kdy ve funkci generálního tajemníka skončil.

Nahradil jej Ladislav Adamec, dlouholetý předseda vlády. Během pár týdnů se komunistický režim po 40 letech definitivně zhroutil.

Byli propuštěni političtí vězni, stávkovala divadla i průmyslové podniky, pořádaly se stávkové demonstrace na Václavském náměstí a na Letné, stříhaly se dráty železných opon na hranicích, vraceli se emigranti.

Gottwaldov se znovu přejmenoval na Zlín, byla rozpuštěna politická tajná policie StB a vláda se zrekonstruovala tak, aby v ní nebyli jen ministři za KSČ.

Alexander Dubček, hlavní postava reformem z roku 1968, byl zvolený předsedou Federálního shromáždění, které odsoudilo okupaci vojsky Varšavské smlouvy. A 29. prosince se stal prezidentem Václav Havel, dramatik a disident, který byl ještě v říjnu na několik dní zatčený a předtím strávil celkem pět let ve vězení za protirežimní postoje a požadavky, aby komunisté dodržovali svoje vlastní zákony.

Karel Urbánek ještě pár měsíců působil v několika méně významných stranických funkcích a pak se vrátil do Brna.

PODNIKATELEM PROTI SVÉ VŮLI

„Po odchodu z politiky nemohl najít práci, dokonce ani nebyl přijat jako vlakový výpravčí na dráhu, kterou tolik miloval a kde před politickou kariérou pracovní začínal. Byl tak nucen, stejně jako další bývalí funkcionáři, podnikat,“ popisuje historik Macháček.

Sám Urbánek později neskrýval hořkost. „Když jsem za kýmkoliv zašel, práci jsem nedostal. Ti upřímnější mi vysvětlili, že by sami přišli o práci, ti méně upřímní řekli, že se ozvou – a na jejich telefonát čekám dodnes. Kdybych se řídil plakátem, který visel v centru Brna, měl jsem se vrátit na místo výpravčího v Bojkovicích – místo toho jsem byl devět měsíců nezaměstnaný. Pak jsem začal podnikat, nejprve výkupem jablek a jejich prodejem na štávu u nás i v zahraničí,“ popsal Urbánek v rozhovoru pro Brněnský deník Rovnost v době, kdy už byl léta v důchodu.

Členem KSČM je dodnes, ale už bez funkcí. To potvrzuje i předseda brněnských komunistů Martin Říha. „Přicházím s ním do styku jako s každým jiným členem základních organizací. Využíváme i zkušenosti starších členů, jeho nevyjímaje. Účastní se schůzí, ale nikdy už nikam nekandidoval,“ říká Říha, podle kterého se Urbánek v listopadu 1989 zachoval státnicky a prozřetelně.

„Žádný člověk by proti lidu neposlal ozbrojené složky, z tohoto hlediska se zachoval velmi dobře a nemá se za co stydět,“ uzavírá Říha.

Seiál Tváře normalizace vzniká za podpory Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky.

Po odchodu z politiky nemohl najít práci, dokonce ani nebyl přijat jako vlakový výpravčí na dráhu, kterou tolik miloval a kde před politickou kariérou pracovní začínal.

Michal Macháček
historik

JANA USTOHALOVÁ
redaktorka